

*Микола ХАВРОНЮК,
доктор юридичних наук, доцент,
заступник керівника апарату —
начальник правового управління
Верховного Суду України*

ТЕОРЕТИКО-КРИМІНОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Перехід України до ринкової суспільно-економічної системи, а відтак, формування конкурентного середовища, демократичних інститутів та громадянського суспільства багато в чому залежить від ефективної політики щодо усунення чинників трансформаційної кризи, подолання її негативних наслідків, протидії поширенню асоціальних та антисоціальних процесів, особливо криміналізації економічних відносин. Тому створення ефективної системи запобігання та протидії економічній злочинності в умовах переходу до ринкової економіки є важливою стратегічною теоретико-прикладною проблемою. Це, своєю чергою, спонукає визначити ті чинники, котрі зумовлюють негативні кількісно-якісні зміни економічної злочинності, а правильніше – визначити сутність та особливості детермінації економічної злочинності, з'ясувати зміст, природу і властивості тих чинників, які спричиняють та обумовлюють її динамічні зміни.

Складність цього завдання полягає у тому, що на сьогодні ще не повною мірою досліджено закономірності й особливості системної ринкової трансформації та її обумовлюючий вплив на кількісно-якісні зміни злочинності, у тому числі економічної. Таке дослідження повинно мати комплексний характер і ґрунтуватись на теоретичних положеннях та емпіричному матеріалі з різних галузей наукових знань. Тому кримінологічне дослідження детермінації економічної злочинності в сучасній Україні, якому присвячена монографія А.М. Бойка «Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-

кримінологічне дослідження)»*, є надзвичайно актуальним, адже до сьогодні ще не сформовано системного розуміння природи, сутності й особливостей детермінації економічної злочинності, не повною мірою визначено її структуру, а також детермінуючі функції чинників, що її складають.

Рецензоване монографічне дослідження містить низку принципово важливих для кримінологічної науки і практики запобігання та протидії злочинності положень, які знайшли своє висвітлення у дослідженні.

Зокрема, автор приділив належну увагу методології дослідження економічної злочинності та її детермінації і обґрунтовує необхідність дотримання одних і тих самих концептуальних методологічних підходів (у випадку адаптації, для цілей дослідження, методологічних стандартів, норм і методів, а також використання теоретичних положень, висновків чи статистичних узагальнень інших галузей соціальних знань) та забезпечення методологічної узгодженості (у випадку залучення пізнавальних засобів і методів класичної методології, герменевтики, феноменології, синергетики, неопозитивізму, критичного раціоналізму тощо) (с. 29–43). Це дуже важливі положення, які закладають основи методологічної нормативності для кримінологічних досліджень.

* Бойко А.М. Детермінація економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки (теоретико-кримінологічне дослідження): монографія / А.М. Бойко. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 380 с.

Аналізуючи ретроспективу формування проявів економічної злочинності у різних суспільно-економічних системах, автор робить висновок про соціально-економічну природу економічної злочинності, визначає її сутність та видові ознаки. Запропоноване поняття економічної злочинності (с. 80–81) свідчить про прихильність автора до концепції вузького тлумачення поняття економічної злочинності – як злочинності у сфері господарської діяльності. Такий підхід ще не набув поширення у вітчизняній кримінології і у певному сенсі новаторський.

Позитивним є те, що в монографії аналізується досить широкий спектр процесів, що відбуваються у трансформаційному суспільстві, які задіяні у спричиненні, обумовленні й опосередкуванні економічної злочинності. При цьому необхідно відзначити високий рівень дослідження соціально-економічних, політичних, правових, публічно-управлінських, соціально-психологічних процесів на різних соціальних рівнях і різних трансформаційних етапах, що свідчить про вміння застосовувати системний підхід, структурно визначати основні елементи предмета дослідження.

Серед нових та удосконалених положень необхідно виокремити ті, які, очевидно, будуть мати вагоме значення для розвитку кримінології як науки, зокрема: визначення детермінуючого комплексу економічної злочинності; механізму формування та реалізації детермінуючого комплексу злочинності в умовах трансформаційного суспільства; визначення детермінуючих властивостей чинників економічної злочинності; встановлення характеру обумовлюючого взаємозв'язку економічної злочинності та тіньової економіки, корупції і організованої злочинної діяльності тощо.

Необхідно також звернути увагу на те, що автор детально розглянув складні процеси соціальної узгодженості трансформаційних змін у важливих соціальних сферах та їх вплив на економічну злочинність і відзначив, що зниження рівня соціальної узгодженості між соціально важливими сферами (економічною, політичною та соціально-психологічною) породжує соціальний дисбаланс, який супроводжується руйнуванням зв'язків між найрізноманітнішими структурними елементами. Відтак, у розбалансованій

системі структурні елементи утворюють нові параметри соціальної взаємодії (як соціально корисні, так і асоціальні, або навіть анти-соціальні (включаючи виникнення на різних соціальних рівнях криміногенних чинників економічної злочинності), що обумовлюють якісні зміни соціально-економічної системи. Автор також слушно робить висновок, що, крім чинників об'єктивного походження, викликаних закономірною нерівномірністю трансформаційних змін у різних соціальних сферах, у структуру детермінуючого комплексу економічної злочинності входять також чинники об'єктивно-суб'єктивного та суб'єктивного походження, викликані конфліктною природою самого характеру докорінних перетворень, а також неефективною, а часом і відверто непрофесійною політикою та практикою трансформаційних перетворень (с. 199–212).

Заслугує окремого схвалення і високий теоретико-філософський рівень дослідження, що має значення для дослідження питань детермінації злочинності, зокрема економічної. Автор, по суті, закладає базові підходи до формування теорії детермінації економічної злочинності в умовах переходу суспільства до ринкової економіки.

У монографії багато уваги приділяється чинникам, що обумовлюють характер змін економічної злочинності в сучасній Україні, а висновки, яких дійшов автор, є актуальними для кримінологічної науки, особливо теорії детермінації злочинності.

Важливе теоретичне й практичне значення мають науково обґрунтовані положення, що стосуються недоліків правового регулювання господарської діяльності, діяльності правоохоронних і судових органів, системи державного управління та інших соціальних чинників, які сприяють економічній злочинності й її окремим проявам. Загалом позитивно, що автор досить детально відстежує весь комплекс суспільних процесів перехідного періоду, аналізує їх на різних соціальних рівнях, визначаючи їх криміногенне значення у структурі економічної злочинності. Тому ці результати дослідження можуть бути використані не тільки для подальших теоретичних досліджень, а й для удосконалення діяльності суб'єктів із запобігання та протидії економічній злочинності.

Водночас викликає побажання окремого аналізу рівень і структура латентної економічної злочинності в Україні в умовах переходу до ринкової економіки та визначення особливостей її детермінації. Сподіватимось, автор ще присвятить цій проблемі окреме дослідження.

Загалом можна зробити висновок, що монографічне дослідження А.М. Бойка являє собою завершену наукову працю, яка доповнює кримінологічну науку багатьма

новими положеннями, що поглиблюють розуміння природи, сутності й особливостей детермінації економічної злочинності в сучасній Україні. Монографія є актуальною, своєчасною, вирішує важливі науково-теоретичні проблеми, які стосуються структури, механізму формування та реалізації детермінуючого комплексу економічної злочинності у трансформаційному суспільстві, й буде корисною як для науковців, так і практичних працівників.